

**TURKISH ETHICS UNIT OF THE INTERNATIONAL NETWORK
UNESCO CHAIR IN BIOETHICS (HAIFA)
Newsletter**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
BİYOETİK EĞİTİM ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ (HÜBAM)
E-Bülten**

**REFLECTIONS ON BIOETHICS FROM TURKEY
Volume 1, Issue 1
2018**

Contents / İçindekiler

History of the Turkish Ethics Unit of the International Network- Unesco Chair in Bioethics (Haifa)	1
Yükseköğretimde Etik Eğitiminin Önemi	1
Can Education Help Make Death Notifications Better in The Frame Of Bioethics?	3
Is capital punishment a deterrent to a crime?.....	5
Queer Bireyler Denklemin Neresinde?	6
ETKİNLİKLER	
Panel on the 20th anniversary of the Oviedo Convention	7
World Bioethics Day 19th Of October 2018	7
Fusun Sayek XII. Health and Cultural Activities Seminar on Ethics of Education and Teaching in Health Science	9
SÖYLEŞİ	
Genetik ve Etik	10
GEZİ YAZILARI	
A Day at CERN, an incredible experience!	13
Büyükada'ya Yolculuk	14
ANI YAZILARI	
O benim babam.....	15
Bir Anı: Kadına Dair Ne Yapılacaksa Yapalım.....	15
Yayın Kurulu	16

Değerli okuyucular;

Heyecanlıyız; çünkü UNESCO Uluslararası Biyoetik Ağı Türkiye Birimi'nin (Turkish Ethics Unit of the International Network- UNESCO Chair in Bioethics at the Hacettepe University Medical School) ve HÜ Biyoetik Merkezi'nin ortak yayını olan Newsletter of the UNESCO - "**REFLECTIONS ON BIOETHICS FROM TURKEY**" nin ilk sayısını sizlerle buluşturuyoruz.

Bu ilk sayının yeni bir yılı karşılama hazırlığında iken çıkması bizi ayrıca heyecanlandırıyor; HÜTF Tıp Tarihi ve Etiği Anabilim Dalı, UNESCO Türkiye Biyoetik Birimi ve HÜ Biyoetik Merkezi olarak; etkinliklerimizi, projelerimizi ve sesimizi bu online dergi/gazete ile sizlere ulaştıracak olmak, yeni bir yılı, yeni umutlarla ve beklentilerle karşılamak gibi.

Bu ilk sayıda öncelikle **UNESCO Türkiye Biyoetik Birimi'nin** (Turkish Ethics Unit of the International Network- Unesco Chair in Bioethics (Haifa)) **kuruluş öyküsünü** okuyacaksınız. Daha sonra Dr. Nüket Örnek Büken, "**Yükseköğretimde Etik Eğitiminin Önemi**" başlıklı yazısıyla, meslek eğitiminde etik eğitiminin önemine vurgu yapacak. "**Can Education Help Make Death Notifications Better in The Frame of Bioethics?**" başlıklı yazısıyla HÜ Sağlık Bilimleri Enst. Tıp Tarihi ve Etiği Programı doktora öğrencisi Dr. Sevim Coşkun, biyoetik eğitiminin hekimlerin ölüm haberini vermelerinde etkili olup olamayacağını tartışıyor. HÜ Biyoetik Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi (HÜBAM)'nin, uluslararası ziyaretçi araştırmacısı Sevda Aydın Karimova "**Is capital punishment a deterrent to a crime?**" adlı yazısında ölüm cezasının caydırıcılığının olup olmadığını tartışmaya açıyor. "**Queer bireyler Denklem Neresinde?**" adlı yazısıyla HÜTF öğrencisi Bircesu Uslu, "My Child" filmi temelinde konu ile ilgili görüşlerini bizlerle paylaşıyor.

Etkinlikler bölümünde; Avrupa Konseyi çerçevesinde 4 Nisan 1997 tarihinde imzaya açılmış olan ve 2017 yılında 20. yılı kutlanan, "Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi: **Oviedo İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi**"nin, 20. Yıl kutlaması çerçevesinde, 4 Aralık 2017 'de Hacettepe'de HÜTF Tıp Etiği AD ve HÜ Biyoetik Merkezi işbirliğinde gerçekleştirilen kutlama paneli ile ilgili bilgi ve fotoğraflar yer almaktadır. Yine HÜ Biyoetik Merkezi (HÜBAM) tarafından 19 Ekim 2018 tarihinde gerçekleştirilen, **19 Ekim Dünya Biyoetik Günü** çerçevesinde yapılan kutlama etkinliği ile ilgili bilgi ve fotoğraflara da yer verilmiştir.

Dr. Şükrü Keleş, Dr. Sevgi Turan ve Dr. İskender Sayek tarafından kaleme alınan bir diğer etkinlik tanıtımı yazısı, **XII. Füsün Sayek Sağlık ve Kültür Etkinlikleri**'dir. Türk Tabipleri Birliği eski başkanı, pek çok hekimin hayatına dokunmayı başarmış güzel insan Dr. Füsün Sayek'i anmak üzere, Arsuz ve İskenderun ilçelerinde her yıl düzenlenen Füsün Sayek Sağlık ve Kültür Etkinliklerinin 12'ncisi, 2-31 Ağustos tarihleri arasında caz konserlerinin, çocukların el becerilerini geliştirecek etkinliklerin ve söyleşilerin de aralarında bulunduğu sanat, kültür ve sağlık etkinlikleri ile yapılmıştır. Biz de Dr. Füsün Sayek'in eşi değerli hoca Prof Dr İskender Sayek'in, kuşkusuz her geçen yıl daha da dolu dolu ve büyük ilgi gören Füsün Sayek kültür ve sanat etkinliklerinin 12'ncisini gerçekleştirmiş olmakta yaşadığı gurur ve sevinci kendisiyle paylaşıyoruz.

Söyleşi bölümünde HÜTF Tıp Tarihi ve Etiği AD Öğretim üyesi Dr. Müge Demir'in, HÜTF Tıbbi Genetik Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi olan Dr. Nurten Akarsu ile yaptığı "**Genetik ve Etik**" temalı keyifli röportajı okuyacaksınız. Dr. Akarsu, 2000 yılından bu yana Hacettepe Gen Haritalama Laboratuvarını yönetmektedir ve HÜ girişimsel olmayan etik kurul kurucu başkanıdır.

Gezi Yazıları bölümünde HÜ Sağlık Bilimleri Enst. Tıp Tarihi ve Etiği Programı doktora öğrencisi ve HÜTF Tıp Tarihi ve Etiği AD asistanı, Çağrı Zeybek Ünsal **ESI** (European Scientific Institute)programı bağlamında **CERN** laboratuvarlarında yaşadığı **deneyimi** bizlerle paylaşacak. Bu bölümde ayrıca Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp tarihi ve Etik Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi Belkıs Birden, bizleri Büyüka'da'ya götürecek, "**Büyüka'da'ya Yolculuk**" adlı gezi notlarıyla.

Anı Yazıları bölümünde Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı doktora öğrencisi ve aynı zamanda Histoloji/Embriyoloji profesörü Dr. Ahmet Nacar, "**O benim babam**" diye seslenecek her birimize, mikroskopta görülen birkaç kanser hücresinin, aslında kocaman bir hayat olduğunu haykırarak.

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı doktora öğrencisi ve Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD asistanı Dr. Arif Hüdaî KÖKEN de, kendi deneyimlediği bir vaka üzerinden, "**Kadına Dair Ne Yapılacaksa Yapalım**" diyecek...

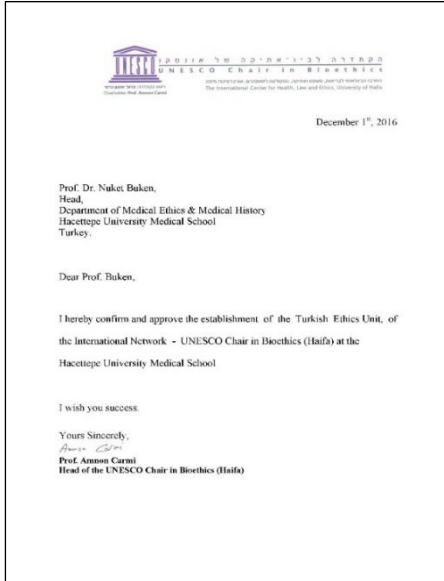
"**REFLECTIONS ON BIOETHICS FROM TURKEY**" nin yayın kurulu olarak, hepinizin yeni yılını kutluyor, keyifli okumalar diliyoruz. Biyoetik çalışmalarının dalga dalga yayılacağı ve biyoetiğin sesinin her yere ulaşabileceği bir gelecek umuduyla...

Prof. Dr. Nüket Örnek Büken, MD, PhD
Editör

History of the Turkish Ethics Unit of the International Network- Unesco Chair in Bioethics (Haifa)

The department of History of Medicine and Medical Ethics was established at the Faculty of Medicine of Hacettepe University in 1998. Professor Dr. Erdem Aydın was the founding chairman of the department and served until 2011 when he was retired. Currently, our department is performing under management of Department Chair Prof. Dr. Nüket Örnek Büken (MD, PhD), and faculty is consist of Assist. Prof. Dr. Önder İlgi (MD, PhD), Assist. Prof. Dr. Müge Demir (PhD), Lecturer Dr. Şükrü Keleş (PhD), Res. Asst. Çağrı Zeybek Ünsal (PhD(c)).

In 1st December of 2016, the establishment of the Turkish Ethics Unit of the International Network-UNESCO Chair in Bioethics (Haifa) was confirmed and approved by the UNESCO Chair in Bioethics (Haifa) as the first UNESCO Turkey Bioethics Unit. After its establishment our Unit made some academics activities which brought healthcare professionals, lecturers of both faculties of medicine and law, students, clinicians, researchers and public together.

Since it has been 20 years of the Convention, we organized a panel to talk about the gains and potentials of the Oviedo Convention in Turkey in collaboration with the Turkey Unit of UNESCO Chair in Bioethics (Haifa) which was held on the 4th of December 2017 in Ankara, Turkey.

Our Unit also celebrated the World Bioethics Day with a panel on the 19th of October 2018 where people from different academic backgrounds discussed *Solidarity and Collaboration* during this era.

Yükseköğretimde Etik Eğitiminin Önemi

Nüket Örnek Büken

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp tarihi ve Etik
Anabilim Dalı Başkanı
HÜ Biyoetik Merkezi (HÜBAM) Müdürü

İnsanların hep hedefledikleri mutluluğa ulaşmalarını ve adil bir yaşam sürmelerini sağlamayı kendisine amaç edinen siyasetin, gereksinim duyduğu kimi bilgileri sağlama etkinliği olarak başlayan **etik**; “iyi”, “erdem”, “adalet”, “bilgelik” gibi temel erdemlerin veya etik kavramların aydınlatılmasını, bu yolla yaşamda karşı karşıya kalınan etik sorunların çözümüne katkıda bulunmayı amaçlayan bir bilgi alanı olmuştur. Genel olarak etik, “iyi nedir?” ya da “insan için iyi olan nedir?” sorusuyla ifade edilen değerlere ilişkin sorunlar ile “ne yapmalıyız?”, “nasıl yaşamalıyız?” vb. sorularla ifade edilen eyleme ilişkin sorunları ele alan felsefe alanı olarak görülür. Daha yerinde bir deyişle etik, değerlere ve eyleme ilişkin “doğru bilgi üretme” peşinde olan bir etkinliklerdir.

Meslek kavramı, belli bir ya da bir grup işi, belli bir donanımına sahip olarak, yetkin ve yetkili biçimde yürütebilmeyi ifade eder. Mesleğin yürütmeyi üstlendiği iş ya da işleri toplumun gereksinimleri belirler. Meslek eğitiminin işlevi ise, söz konusu donanımı sağlamak, yetkinliği kazandırmak ve yetkiyi vermektir. Meslek eğitimi, genç insanların işlenip standart bir modele uygun olarak biçimlendirildiği bir süreçtir. Çağdaş dünyada, işlenme ve biçimlendirilme konusu olan kişinin, bu süreçte bilinçli-gönüllü-etkin olarak katılması öngörülmektedir. İşleme ve biçimlendirme, öncelikle, sistemli olarak temel bilgi, yöntem bilgisi ve uygulama bilgisi aktararak gerçekleştirilmektedir. Bilgi aktarımı meslek eğitiminin en önemli aracı olmakla birlikte tek aracı değildir. Farklı araçlar bağlamında, eğitilen kişilerin eğitimcileriyle birlikte çalışarak deneyim paylaşması (bu tip etkileşme, çağdaş eğitim anlayışı öncesi geçerli olan usta-çırak modeli eğitimin temel aracıdır) ve kimi konularda deneme-yanılma ile kendi kendilerini eğitmesi sayılabilir.

Toplum profesyonellerden yalnızca belirli bir düzeyde mesleki bilgi ve beceriye sahip olmasını beklemeyiz, bunun yanı sıra meslek kimliğine uygun olduğu kabul edilmiş bazı moral değerleri de sergilemesini bekler. Aynı eğitim sürecinden geçen ve aynı mesleğe mensup olarak yaşayan insanlar, ister-istemez aynı kuralları benimseyip aynı referanslara değer verir, ortak akıl ve ortak sağduyu geliştirirler. Bu kişilerin, hem düşünüş-hissediş-yaşayış biçimlerinin hem de içinde bulundukları ortamların ve çevreyle ilişkilerinin benzeşmesi, bir başka deyişle benzer biçimde yaşamaları söz konusudur. Tüm

bunların doğal bir sonucu olarak, meslektaşlar birbirlerine yakınlık duyar, bir alt kültür oluşturur ve kaygılarının-beklentilerinin-çıkarlarının ortak olması bağlamında da dayanışma içine girerler. Yukarıda kullanılmış olan "alt kültür" terimi, böyle bir bütünleşmeyi ifade eder. Alt kültür oluşturan kitlenin belli bir yerde toplu halde yaşıyor olması halinde yerel bir alt kültürden, meslek camiaları gibi dünyaya yayılmış bulunması halinde ise evrensel bir alt kültürden söz ederiz.

Meslek etikleri, çeşitli meslek ya da uğraşı alanlarında karşılaşılan etik sorunların farkına varılmasının bir sonucu olan ve bu sorunları gidermeyi ya da azaltmayı amaçlayan çabaların sonucu olarak ortaya çıkan bilgisel ve pratik etkinliklerdir. Günümüzde etik sorunların hem çeşitlenip artmasının hem de bunların gittikçe daha fazla farkına varılmasının bir sonucu olan ve "meslek etikleri" diye adlandırılan "etikler"in en önde gelenleri ise tıp etiği –ya da daha geniş anlamda biyoetik- ile gittikçe daha fazla güncellik kazanan "basın/medya etiği", "iş etiği" ve "çevre etiği"dir. Bunlara "siyaset etiği", "hukuk etiği", "bilim etiği", "mühendislik etiği", "ticaret etiği", "spor etiği", "kütüphanecilik etiği", "hemşirelik etiği", "polis etiği" gibi başkalarına da eklemek, bu sayıyı meslek sayısı kadar –hatta meslek içindeki farklı uğraşların her birisinin etiğinden söz ederek daha da fazla- artırmak olanaklıdır.

Kişiler arasında ilişkilerin, kişilerin eylem ve tutumlarının söz konusu olduğu her yerde kimi etik sorunların, bu sorunların farkına varan kimi gözlerin, onları konu edinen bir bilgisel etkinliğin, etiğin olmasından doğal bir şey yoktur. Kimi çalışma alanlarında etik, bu alanların özellikleri –örneğin daha insan merkezli olmaları- nedeniyle, daha öne çıkarken, diğerlerinde daha arka planda kalmaktadır. Ama her çalışma alanında, bunun da ötesinde insanın olduğu her yerde ve kişilerarası ilişkilerin söz konusu olduğu her durumda kimi etik sorunlar ortaya çıkmakta, çıkabilmektedir.

Bugün tıp ve çevreyle ilgili sorunların ve bu sorunların ortaya çıkmasında insanın etiğe aykırı yapıp etmelerinin belirleyici olduğunun daha fazla farkına varılması, "tıp etiği" ve "çevre etiği" diye adlandırılan meslek etiklerinin diğerlerine göre daha öne çıkmasına, tıp ve çevre sorunlarına ilişkin etik sorunların daha çok tartışma konusu yapılmasına yol açmıştır. Teknolojik gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan ve ormanı, suyu havasıyla yaşamın temeli olan doğal çevreyi yok eden, canlı yaşamının geleceğini tehdit eden kirlilik –bu arada nükleer kirlilik de-, sanayileşme-çevre kirlenmesini, insan-çevre ilişkisini tartışmaların odak noktası haline getirmiş, sorunun daha erken farkına varan sanayileşmiş ülkelerde bu daha sık ve yoğun bir biçimde tartışılır olmuştur.

Meslek etikleri denen bu "etikler", "tıp etiği", "çevre etiği", "basın etiği", "siyaset etiği", "mühendislik etiği", "eğitim etiği" vb. etiklerin yanıt aradıkları soru ise, ne "doğru eylemin ne olduğu" sorusudur, ne de "belirli bir tek durumda kişinin ne yapmasının doğru olduğu" sorusudur. Meslek etiklerinin yanıt aradıkları soru, **"insanların belirli bir mesleği yaparken genel olarak ne yapıp ne yapmamaları gerektiğine"** ilişkin sorudur; yani belirli bir tek tip durumda yapılması ya da yapılmaması gerekeni soran sorudur. Kısaca normatif etik ve legal normlarla ilgili sorulardır. Bu sorulara verilen yanıtlarsa, tabii bunlara herhangi bir yanıt verilebilirse, uluslararası bildirgeler, uluslararası uyuşmalar ve profesyonel meslek ilkeleridir.

O mesleğin yapılmasında karşılaşılan ve o mesleğin içinden ya da dışından kimi insanlar tarafından etik dışı bulunan bazı durumlardan yola çıkan meslek etikleri, bu türden etik sorunları giderecek ya da azaltacak kimi normlar getirmeye çalışırlar. Daha doğru bir ifadeyle, meslek etiklerinden genellikle beklenen, bu türden etik olmayan durumları engelleyecek, kimi davranış sınırlamalarına dayanak oluşturacak normlar getirmeleridir. Örneğin biyoetikten ya da tıp etiğinden beklenen "bir bilim adamının araştırmalarını yaparken ya da mesleğini yaparken genel olarak neleri yapması, neleri yapmaması gerektiğini", karşılaştığı bir sorunu nasıl çözmesi gerektiğini bildiren normlar, ölçütler koymasındır. O mesleğin yapılması sırasında karşılaşılan sorunların çözülmesinde kendilerine dayanılacak bu normların da ussal olarak temellendirilebilir olması beklenmektedir. Kısaca meslek etikleri ussal olarak temellendirilebilen bazı normlar ortaya koyacaklar, o meslek mensupları da bu normlara uygun davrandıklarında etik sorunlar ya ortaya çıkmayacak ya da en azından azalacaktır. Meslek etikleri bunu sağlama çabasındaki bilgisel ve/veya pratik etkinliklerdir.

İşte sözü edilen bu gerekçelerle, **"Yükseköğretimde Etik Eğitimi"** konusunun önemine dikkat çekmek, üniversitelerimizin ilgili fakültelerinde bu derslerin okutulmasının önemini vurgulamak ve ders müfredatına bu konuların yerleştirilmesi konusunda ilgili kişi ve kurumların dikkatini çekmek amacıyla; tıp, hukuk, mühendislik, çevre, eğitim ve iş alanlarında etik eğitimi konusunu ön plana çıkarmak önemli görünmektedir.

Yükseköğretimde etik dersinin amacı ve bu amaçlar içinde bu dersin meslek kimliğinin oluşum sürecine katkısı, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Meslek adayına uğraşı tanıtılırken, onda "kimlik kaygısı" ve "sorumluluk bilinci" yaratılmalıdır. Etik eğitiminin amaçlarından bir tanesi "meslek bilinci"nin kazandırılması kaygısı olmak durumundadır; öğrenci mesleki kimliğinin nasıl biçimlendiğini görerek, kendi rolünü daha gerçekçi ve geniş açıdan algılayarak, uğraşını değerlendirebilmelidir.

Can Education Help Make Death Notifications Better in The Frame Of Bioethics?

Sevim Coşkun

Hacettepe University Faculty of Medicine,
Department of History of Medicine and Ethics,
PhD Student

When a death case happens in a hospital, one of the most important things to do is performing death notification. Since death notification is performed by physicians generally, they also have to manage death cases professionally. Although notifying death has a procedure, it is a challenging issue for physicians.

According to previous studies, the attitudes of physicians who perform death notification have permanent effects on the bereavement of families (Kusakabe et al. 2016). However, it is a very stressful experience for the physicians and it requires special skills. In general, death can take place in hospitals under two circumstances regardless of the diagnosis: expected death and unexpected/sudden death (Naik 2013). The expected death is the more common one and the patient's relatives are aware of the seriousness of the illness, and they expect natural death. They are probably mentally prepared for the bad news. Whereas, in the situation of the unexpected or sudden death, the relatives probably cannot easily cope with the bad news and hardly believe that sudden loss of their loved one. They also would be very sensitive and emotionally highly charged. So, any mistaken behavior from the healthcare staff might trigger violent or grief reaction. Moreover, anger might be directed towards the hospital staff, too (Naik 2013). And we can see closely the real examples of those unwanted events in a hospital in Turkey. In a study which is conducted in a hospital in Ankara, in 2012, shows that 65% of residents had difficulty in notifying death. The most difficult cases were unexpected and sudden deaths with 51%. The others are deaths of children (36%), trauma (8%) and other cases (5%). While 64% of residents were comfortable to perform it single, 36% of residents would prefer having residents or attending physicians with them. Also 84% of residents preferred to be with security staff due to security reasons. Residents who had difficulty in this procedure because of informing the patient's relatives during the resuscitation are more often, and they requested more security staff (Celik et al. 2014). Therefore, the procedure of death notification has many components such as the type of death, the approach of healthcare staff, skills of physicians, the emotional status of the deceased's relatives and some security reasons.

In Bioethics, it is necessary that to reach most useful

Meslek kimliği bilinci kazandırılmış, iletişimde ve insan ilişkilerinde başarılı, bilimsel ve teknik donanımı yanında meslek etiği açısından da donanmış, toplumunun sorunlarına duyarlı bir hekim / avukat / eğitimci / siyasetçi... yetiştirmek yükseköğretimin öncelikli hedefi olmak durumundadır. İlgili meslek / uğraş adayına, uğraşı tanıtılırken, onda "kimlik kaygısı" ve "sorumluluk bilinci", "meslek bilinci" yaratılmalıdır. Böylece aday mesleki kimliğinin nasıl biçimlendiğini görerek, kendi rolünü daha gerçekçi ve geniş açıdan algılayarak, uğraşını değerlendirebilmelidir.

Kuşkusuz mesleki profesyoneller olarak hepimizin değişik kimliklerimiz var; cinsel kimlik, inançsal kimlik, etnik kimlik, politik kimlik... Ancak mesleğimizi uygularken profesyonel kimliğimizin, profesyonel ve etik değerlerimizin kişisel kimliğimizi belirleyen, diğer tüm faktörlerin önünde yer alması gerektiğini de unutmamamız gerekmektedir.

Meslek etiği eğitiminde hedef, bireysel etik düşünmeyi ve ekip ortamında tartışmayı geliştiren birçok olguyu etkin biçimde ve etik metodolojisine uygun olarak çözme başarısını kazandırmak; etik sorunlar yasal ya da ahlaki ilkelerin ihlaline dönüşmeden çözüm bulma becerisini geliştirmek; doğal süreç içinde kazanılan ahlaki duyarlılığı, ahlaki bilinç biçimine dönüştürerek, eylemlerin bu bilinçle gerçekleştirilmesini; etik ilke ve değerlerin uygulamalarda etkin biçimde kullanılmasını sağlamaktır.

Evet, ilgili meslek alanı bilgisi bir tuşun gerisinde, beceri eğitimi ile ilgili gelişmeler de pek çok ve önemli. Ancak öyle görünüyor ki yükseköğretimin geleceği mesleki etik ve profesyonizm üzerinden yükselecek...

Mesleki Etik Eğitimi insanların verecekleri kararlarda, davranışlarında, mesleki faaliyetlerinde etik bir boyut olduğunu kavramalarına yardım eder. Bireylerin kişisel, örgütsel ve başkalarına ait değerleri anlamalarını sağlar, meslek alanında yaşanan etik sorunlara ilişkin duyarlılıklarını geliştirir. İnsanların, değerlerin mesleki yaşamdaki farklı davranış seçenekleri üzerindeki etkilerini tartmalarına, verecekleri kararın sonuçlarını hesaba katarak sorgulamalarına yardım eder. Bireyler arasındaki görüş ve anlayış farklılıklarına karşı hoşgörü geliştirir, çıkar çatışmaları, örgütsel normlar, etik ilkeler ve standartlar hakkında bilgilendirir. Mesleki örgütsel kültürü besler, etik davranışlar sergilemenin önemi ve etik sorunların çözümü konusunda beceri kazandırır. Tüm bunların sonucunda da Mesleki Etik eğitimi, insanlara özgür yaşamayı ve mesleğini özerk kararla uygulamayı öğretir...

steps and behave in an expected way for the benefit of both health care providers and patients and also patients' relatives. It has a two-sided area, and every step should be put carefully and sensitively. Bioethics can draw us a frame with guidelines or give suggestions for taking quick and right decisions, and avoid making mistakes while giving healthcare to patients in hospitals. So, asking questions about some encountered issues, analyzing them and taking preventions about them when before they actually happened, are gaining importance in our age.

The ideal procedure for death notification is one of the subjects of bioethics. It has two main sides as physicians and patient's families, and it is an "existential experience of patient's close relatives" (Sobczak 2013). Thus, it is a difficult process for both of them. For helping physicians in this process, the level of stress, intensity of shock and other negative emotions during the first moments after bad news has been broken may be effectively reduced by the proper way of death notification with special information procedures. Such a professional way can profoundly affect the mental status of physicians, and when their stress or fears are reduced, their professionalism is strengthened successfully. On the other hand, experience of physicians without adequate knowledge can be insufficient to control fear-related reactions or to reduce the level of stress or this can induce completely opposite reactions (Sobczak 2013). However, as Sobczak declares "the preparation of communication strategies might seem doomed to failure from the start," because each case of a patient's death is different according to its dynamics and emotional reactions of the family. It seems impossible to anticipate, but the relatives' expectations are usually the same despite irrespective of complexity and individual nature of such cases. In this manner, physicians are expected both carrying out the medical procedures, and supporting the patient's family informatively and emotionally, so professionalism is assessed from this very perspective. Again Sobczak states that "Although no instructions or protocols can substitute for empathy of the medical personnel, they can frame certain strategies of management, which define typical, universal behaviour patterns even in untypical situations," therefore, the knowledge on breaking bad news definitely makes this difficult and stressful process more tolerable for physicians.

Recently, it is offered that (Sobczak 2013; Stanford 2017)¹ most common problems for death cases are sudden or unexpected deaths, the denial of death by patient's family or by the physician, and lack of education. Guidelines in the world and in a particular country are important for a successful death notification. Approaches for supporting the patient's family contain

information load, privacy and dignity, death notification instructions including telephone notification of death, communication and coaching the family, and also post-death care and cultural sensitivity (Stanford 2017). Another important point is the necessity of education, so courses for medical students and medical doctors are shown as necessary and effective. According to those dynamics of death notification in the frame of bioethics, they should be evaluated in detail for performing a successful death notification.

According to a study, courses for skills to professionally break the news for students of medicine have shown that "adequate knowledge and mastering of the communication procedure significantly enhance the sense of competence and professionalism (from 23% to 74%)" (Sobczak 2013). Likewise, Western medical universities realized the importance of those communication areas for patient families, physicians, and medical services in the 1980s. And "they started to introduce special courses regarding skills of breaking bad news" (Sobczak 2013). The courses contain theoretical aspects as "knowledge on communication protocols, clinical psychology, interpersonal and social communication" with practical aspects as "skills to interpret and control the body language, express empathy, and knowledge of reactive strategies, etc." and the skills are improved accordant with the clinical classes (Sobczak 2013). Additionally, many papers analyze "theoretical and practical aspects of effective breaking of bad news considering the patient's age, dynamics of death (sudden vs. expected), cause of death, social status of the family (in the aspect of those receiving the news), or even religious proveniences" in the USA (Sobczak 2013). And "the practical instructions for students and interns include characteristics of likely behaviors of relatives, appropriate forms of breaking news, possible mistakes, behaviors during the provision of information, and specific formal-administrative procedures" (Sobczak 2013). However, according to some other studies, although death notification has a procedure, generally there is not an effective course for this procedure at medicine faculties or health professionals usually receive little training or preparation for such cases, then they have to learn it with the experience (Celik et al. 2014), and also physicians are rarely evaluated in their performances (Benenson and Pollack 2003). It is clear that physicians need training in notifying death, and some studies show that as above, it is effective for a successful notification. It is also necessary to shape and develop some capabilities by health care workers for the quality of communication in the therapeutic process. According to some articles and studies, some strategies and applications of procedures can be developed in caring services and in educational programmes (Sobczak 2013).

¹ Stanford School of Medicine Palliative Care, 2017.

So, an effective course can play an important role in training physicians to communicate with grieving patients. It will help them maintain some control over their own emotions which will in turns help them handle death notifications better.

In conclusion, since as research shows, participation in courses for developing death notification skills increases the rate of successful notifications, those courses should be offered during the course of a medical degree. So, pre-death care and post-death care can be done in a more professional way. Thus, performing death notification is one of the important issues in hospitals and it is one of the important bioethical procedures which especially requires logical, emotional, behavioral, ethical and educational approach. Additionally, since other bioethical procedures have similar many components, integrating effective courses during the medical education also would be beneficial for them. Therefore, if we pay more attention to educational aspect of bioethics, procedures can be more effective, and the health care workers can be more understanding and successful when they perform procedures.

REFERENCES

- Benenson, R. S. and Pollack, M. L. (2003), 'Evaluation of emergency medicine resident death notification skills by direct observation', *Acad Emerg Med*, 10 (3), 219-23.
- Celik, G. K., et al. (2014), 'Evaluation of residents' thoughts about giving the news of death', *J Pak Med Assoc*, 64 (4), 390-3.
- Coşkun S. (2018), 'The Role of Philosophical Approaches to Make Death Notifications Better in the Frame of Bioethics', Senior Thesis, Bilkent University Department of Philosophy, Ankara, Supervisor: Assoc. Prof. Sandrine Berges.
- Guffey, Katherine R. (2014), 'Brain Death in Medical Ethics ', *The Research and Scholarship Symposium*.
- Kusakabe, A., et al. (2016), 'Death Pronouncements: Recommendations Based on a Survey of Bereaved Family Members', *J Palliat Med*, 19 (6), 646-51.
- McCormick, Barry, Pearson, Mike, and White, Jonathan (2016), 'Hospital mortality rates and place of death', *Journal of Public Health*, 38 (4), 800-05.
- Naik, S. B. (2013), 'Death in the hospital: Breaking the bad news to the bereaved family', *Indian J Crit Care Med*, 17 (3), 178-81.
- O'Malley, P., et al. (2014), 'Death of a child in the emergency department', *J Emerg Nurs*, 40 (4), e83-e101.
- Shemie, S. D., et al. (2014), 'International guideline development for the determination of death', *Intensive Care Med*, 40 (6), 788-97.
- Sobczak, Krzysztof (2013), *The procedure for death notification — "In Person, In Time..."* (45) 241-43.
- Stanford, School of Medicine (2017), 'Transition to Death', *Palliative Care* <<http://palliative.stanford.edu/transition-to-death/>>, accessed 13/12/2017.

Is capital punishment a deterrent to a crime?

Sevda Aydin Karimova

Hacettepe University Bioethics Centre
International Visiting Researcher

Capital punishment has been used in almost every part of the world and has been practiced by most societies, as a punishment for criminals, and political or religious dissidents. Historically, the carrying out of the death sentence was often accompanied by torture and executions were most often public. But in the last few decades many countries have abolished it.

According to Amnesty International, at the end of 2017, 106 countries had abolished the death penalty in law for all crimes and 142 countries had abolished the death penalty in law or practice. But in modern times, the death penalty as the highest type of punishment in the law system of nearly 52 countries of the world is in effect and each year this punishment is applied to thousands of people.

World experience and crime statistics shows that there are not any decrease about score of felony in these counties which maintains capital punishment than already have eliminated execution, contrarily.

According to almost all the philosophies of religions and nations creator has called into being human and only he can take back his right to life. The right to life is a moral principle based on the belief that a [human being](#) has the [right](#) to live and in particular, should not be killed by another human being. Even if punishment implemented by states, courts, judges, rulers that does not change the fact that capital punishment is still murder and immoral.

Some scholars argue that reasons to abolish the death penalty: **is irreversible and mistakes happen, does not deter crime, is often used within skewed justice systems, is discriminatory, is used as a political tool.** There are many problems and mistakes about impose and fulfillment of death sentences and we can find a lot of examples for it in world experience. But some states, lawyers and philosophers support to keeping capital punishment as a penalty and they have also compelling and trenchant arguments.

Howsoever, we would need to amend regulations to replace the death penalty with other punishments. So if state apply the capital punishment it will repeat the same crime, it also divestment right to life.

The wrong death penalty is a deficiency of judgment, not punishment. Other penalties can also be misused. How

ethical is this? It is true that can not come back from the death. But will it be possible to return from another punishment?

Punishment is also a part of the system of national and spiritual values of society as a preventive, prophylactic measure. Earlier, death penalty was imposed to fake money makers destroying the economic system of society, to fortune-tellers devastating religious postulates and values. The penalty must be in line with the current state of society, in line with the moral-ethical concepts of people for a specific period of time.

Penalty is a philosophical-ethical category, so it should be properly interpreted and applied. Otherwise it will be fictional and can not perform its social and legal function.

Querr Bireylerin Denklemin Neresinde?

Bircesu Uslu

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencisi

“My Child” cinsel yönelimi toplum genelinden farklı olan bireylerin, özellikle trans bireylerin yaşadıklarının anne ve babaları tarafından aktarıldığı belgesel niteliğinde bir film. Filmin yönetmenliğini Can Candan üstlenmişken oyuncular cinsiyet geçiş ya da cinsiyet uyum sürecinden geçmiş trans bireylerin anne babalarıdır. Bir doktor adayı olarak toplumun trans bireylere bakışını sorgulamama neden olan bu film oldukça düşündürücü bazı sorunlar içermektedir. Bu yazının yazılma amacı, toplumdaki ‘trans’ algısını değiştirmek ve yanlışları göstermek üzere tasarlanmış olan “My Child” filmindeki etik sorunlara dikkat çekmektir.

Filmde transeksüalitenin bir geçiş evresi, düzeltilmesi gereken bir sorun ve hatta saklanması gereken bir bozukluk olarak görülmesi ve bazı ailelerin çocuklarını anlamak yerine onları eleştirdikleri üzerinde durulmuştur. Günümüzde özellikle toplumun yeteri kadar bilgilendirilmemesi nedeniyle cinsiyet kimliği kavramının ne olduğu doğru ifade edilememektedir. Bu nedenle toplum normlarının dışında yer alan cinsiyet kimliklerine sahip olan bireyler kendilerini ifade etmekte güçlük yaşamaktadırlar. Kendilerini yeterince ifade edemedikleri için trans bireylere uygulanan ayrımcılık durdurulmuyor; tıp alanında da ayrımcılık yaşandığı “My Child” filminde görülebilir.

Filmde bir trans bireyin babası, “*Böyle bir şey (translık) olduğunu bilmiyordum. Böyle biri iş için bana başvursaydı onu işe almazdım. Çocuğumun böyle (trans*

birey) olduğunu öğrendikten sonra ne olduğunu öğrendim” diyor. Bu ifade ailelerin cinsiyet kimliği konusunda bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir. Diğer yandan, cinsel yönelimi toplum genelinden farklı olan bireylerin varlığını bile bilmeyen veya onları incitici lakaplarla damgalayan insanların olduğunu göstermektedir. Kendilerini “queer” olarak tanımlayan bazı bireyler toplumdaki belirli önyargılarla yüzleşmek durumunda kalmaktadırlar. Yaşadıkları bazı problemler şu şekilde sıralanabilir: iş bulmak, cinsiyet kimliklerini saklamak zorunda kalmak, fiziksel ve psikolojik şiddet görmek, nefret söylemine maruz kalmak gibi.

Ailesi tarafından desteklenmeyen ve hatta utanç duyulan bir ‘durumu’ olduğu iddia edilen queer bireyler, çeşitli zorluklarla karşılaştıkları görülmektedir. Belgeselde, hayatlarının büyük bir bölümünde baskı altında tutulmuş, kendilerini ifade etme olanakları ellerinden alınmış karakterlerin hayat hikâyelerine tanıklık edilebilir. Filmde trans bireylerden birinin annesi “*Biz bu durum (translık) geçer sanmıştık. On yıl boyunca sakladık*” derken başka bir anne “*Biz durumu (translığı) komşulardan saklayarak idare ettik*” diyerek translığın saklanması ve üzeri örtülmesi gereken doğal olmayan bir ‘süreç’ olduğunu ifade etmişlerdir. Bu saklama safhasında trans bireylere toplumca kabul edilen ‘geleneksel cinsiyetlerine’ yani toplumun kabul ettiği cinsiyet normlarına dönmeleri telkin edilmiştir.

Filmde gösterilen bir diğer sorun; cinsel yönelimi toplumun kabul ettiği cinsiyet normlarından farklı olması, anne ve babanın en az bir atasında bu ‘durumun’ görülmesi ile ilişkilendirilmesidir. Trans bireylerden birinin babaannesi, “*O hastalık (translık) mutlaka o kadının (trans bireyin annesi) soyundan gelmiş olmalı. Bizde hiç görülmedi. Bizim soyumuzda böyle bir hastalık yok. Bizden geçmiş olamaz*”, demiştir. Bu ifade, toplumun genel kanaatini ifade etmektedir.

“My Child” filmindeki en can alıcı noktalardan biri; trans bireylerin çocukken yaşatılınca ayrımcılığa uğramaları ve ailelerinin onları hissettikleri/ait oldukları cinsiyet yerine doğdukları biyolojik cinsiyetle (kız-erkek) özleşen özellikleri göstermeye zorlamalarıdır. Örneğin, biyolojik cinsiyeti kız olarak doğan bireyler, ailelerinde etek giymeye, saçlarını uzatıp toplamaya ve ‘kızsals’ davranmaya; biyolojik cinsiyeti erkek olarak doğan bireyler ise diğer erkeklerle oynamaya, ‘kızsals’ davranışlardan uzak durmaya zorlandıkları görülmektedir. Aileler bunu yaparak daha küçük yaşlarda bu bireylerin kendilerini ifade haklarını ellerinden almış olabilirler. Bunun yanı sıra, filmde bazı aileler; diğer çocukların kendi çocuklarıyla oynamak istemediklerini, onları oyunlarına kabul etmeyip “başkalarıyla oyna!” dediklerini ve onları dışladıklarını vurgulamışlardır. Çocukların bu davranışları, trans bireylerde kendilerine olan güvenlerini zedeleyen izler

bırakabileceği unutulmamalıdır.

“My Child” cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimi toplumun genelinden farklı olan bireylerin başlarından geçenleri, karşılaştıkları engelleri, cinsiyet geçiş süreçlerini ve ailelerinin yaşadıklarını gözler önüne seren, göz ardı edilen etik sorunları tartışmaya açan ve toplumun genel normlara uymayan bireylere bakışını konu alan belgesel niteliinde bir filmidir.

ETKİNLİKLER

Panel on the 20th anniversary of the Oviedo Convention

We have celebrated the 20th anniversary of the Oviedo Convention at the Hacettepe University Faculty of Medicine which was held on the 4th of December 2017 in Ankara, Turkey. The objective of this conference was to discuss the reflections of this legal instrument in terms of the developments in Turkey with public which was signed and ratified by Turkey in 2004.

The objective of this conference was to discuss the reflections of this legal instrument in terms of the developments in Turkey with public which was signed and ratified by Turkey in 2004.

Prof. Dr. Ergun Özsunay (DH-BIO, Turkey delegate) was the first speaker and gave a speech about the reasons for having this Convention and the developments throughout the period. There were two other speakers (Prof. Dr. Harun Tepe- Asst. Prof. Dr. Erdem İlker Mutlu) who discussed biomedicine and its implications from international law and human rights perspective. Last speech (Res. Asst. Çağrı Zeybek Ünsal) was about the Oviedo Convention and its reflections on Turkish law

with regard to ethical and human rights challenges arises from emerging technologies. This panel brought people from different institutions where we shared and exchanged knowledge and experience.

World Bioethics Day

19th Of October 2018

19th October World Bioethics Day was celebrated for the first time in Turkey with an event organized in Ankara by Hacettepe University Faculty of Medicine which also operates as the Turkey Unit of UNESCO Chair in Bioethics since the 1st of December 2016.

This aims of the event were increasing awareness of the importance of bioethics field in scientific researches and technological developments, strengthening international solidarity and cooperation, encouraging students and experts from different fields to come together and share ideas, and creating an opportunity to discuss bioethical issues.

World Bioethics Day was announced at city level in Ankara and supported by a project approved by Hacettepe University Scientific Research Projects Coordination Unit. A photo contest for student participants with “solidarity and cooperation” theme was organized.

The winner Belkıs Birden’s awardwinning photo was delivered to International World Bioethics Day Committee to represent Turkey at the international contest., Res. Asst. Çağrı ZEYBEK ÜNSAL was selected as the active member of the unit for 2018 with her presentation titled “Overview of the Oviedo Convention on Human Rights and Biomedicine in terms of Turkey’s Legislation” at the Oviedo Convention’s 20th Ceremony Panel and awarded with a certificate of achievement.

A Panel session was organized as a part of World Bioethics Day scientific programme. The chair of the panel was Prof. Nüket ÖRNEK BÜKEN, Head of the Turkey Unit of UNESCO Chair in Bioethics. The speakers of the panel were İrem ALPASLAN BASIK from Turkish National Commission of UNESCO with her speech titled “UNESCO Bioethics Program”, Prof. Ş. Halil TURAN from Middle East Technical University, Department of Philosophy with his speech titled “The necessity and the meaning of ethical researches in practice” and Asst. Prof. Erdem İlker MUTLU from Hacettepe University Faculty of Law with his speech titled “Observations on bioethical codes in the perspective of the structural evolution of law”.

Being celebrated for the first time in Turkey, 19 October World Bioethics Day was a success and celebrated with great enthusiasm and harmony by academicians, students and all stakeholders.

Füsun Sayek XII. Health and Cultural Activities Seminar on Ethics of Education and Teaching in Health Science

Şükrü Keleş¹, Sevgi Turan², İskender Sayek³

¹ Hacettepe University Faculty of Medicine, Department of History of Medicine and Ethics

² Hacettepe University Faculty of Medicine, Department of Medical Education and Informatics

³ Emeritus Professor of Surgery, Hacettepe University School of Medicine

Füsun Sayek XII. Health and Cultural Activities becoming a tradition expanding every year, were held in Arsuz - Hatay between 2 - 31 August 2018, in the Sayek House, dating from 1800s, being used as a 'culture and museum house' since 2004¹

Many studies of social awareness and social responsibility were discussed in a series of activities held to memorialize Dr. Füsun Sayek (1947-2006), The Former President of Turkish Medical Association. Concerts; exhibitions, conferences and seminars, art workshops for children and adults, sports competitions and medical screenings were involved in the Füsun Sayek Health and Cultural Activities, carried out in Arsuz, one of the rare settlements protecting and sustaining cultural mosaic in our country.

This year, screening, health education and information meetings were held in many branches, in the health section of the activities carried under the devoted leadership of Füsun Sayek Promotion of Health and Education Association and Sayek Family. A seminar titled "ethics of education and teaching in health science" was also held on 31st August 2018, in the scope of the activities. The noteworthy problems of academic ethics and health were also discussed in the seminar.

As it is known, academic ethics deals with how students and academics should behave in common corporate life. Academic ethics has two aspects, one is science and research ethics and the other is ethics of education and training. The ethics of education and teaching involves studies regarding the determination of arising noteworthy problems, between educators and students; educators in themselves; educators and society and other shareholders, and submission of suggestions for the solution of these problems. In this context, it is essential to discuss the impact of prominent values on the formation of the profession. On the other hand, it was also highlighted that the noteworthy problems related to ethics of education and teaching, encountered in educational platform should be identified.

The noteworthy problems in the area of healthcare vary due to reasons such as becoming widespread use of advanced technology in the health care area, or changing

and having a different identity of the society in time, which makes the review of the healthcare definition inevitable. Such changes are also of particular concern to educational process conducted in health sciences. Therefore, the solution of noteworthy problems in educational process in health science should be discussed from an ethically trustworthy aspect.

In this context, the following questions were discussed at the Seminar on Ethics of Education and Teaching in Health Science;

- i) Is it possible to teach the values and principles, outstanding in ethics of education and teaching, to educators, students and society? Which effective education/teaching method should be followed for this?
- ii) Responsibility is a concept, associated with ethics, differently from legal responsibility context. In this context, what are the ethical responsibilities of an educator or a student?
- iii) The obligation is a necessity to behave in a predetermined way; is the consideration of necessity of performing an activity. Does it make a sense to state that an attitude behave is an obligation for educational/teaching ethics?
- iv) Subsequent to the discussions of the questions in the seminar; educational/teaching ethics oriented studies could be conducted in the field of health care and priorities were discussed in the seminar. In this regard, following suggestions were put forward:

- To review and report national and international principles,
- To organize workshops, with the attendance of the professional organizations, in order to identify principles of ethics of education and teaching -in health science, and prepare a roadmap after discussion of the method first.
- While highlighting the importance of the identification of the principles of ethics of education and teaching - and putting them into practice, plan studies for, students at different levels (pre and post-graduation), and educators were recommended (e.g. inclusion of these studies in the training of educators).

In conclusion, it was emphasized that values are the most important determinant of educational platform, for ethics of education and teaching. The constitution of meaning contents of ethics of education and teaching is closely related with responding some noteworthy questions. Corresponding of the meaning contents of the principles to be prepared for ethics of education and teaching in practice is possible with the accumulation of knowledge of different disciplines.

¹You can find more detailed information about Füsun Sayek Activities in the link below:

<https://www.fusunsayek.org>

SÖYLEŞİ

Genetik ve Etik

Müge Demir

Hacettepe University Faculty of Medicine, Department of History of Medicine and Ethics

HÜTF Tıp Tarihi ve Etik Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Dr. Müge Demir, Prof. Dr. A. Nurten Akarsu ile genetik araştırmalar alanında yaşanan etik sorunlar ve çözüm yolları hakkında bir röportaj yapmıştır. Aşağıda bu röportajı okuyacaksınız.

Prof. Dr. AYŞE NURTEN AKARSU, Tıp ve Bilim Doktoru

1960 doğumlu olan Dr. Akarsu, Ankara Üniversitesinden 1984 yılında Tıp, 1994 yılında Tıbbi Genetik Alanında Bilim Doktoru unvanlarını aldı. Amerika Birleşik Devletleri, University of Connecticut Health Center'da "Yeni Gen İzolasyonları" konusunda Doktora Sonrası Araştırmacı olarak çalıştı. Bu dönemde Sinpolidaktili ve Glokom hastalıklarına neden olan genleri tanımladı. 1997 yılında Hacettepe Üniversitesinde Doçentlik, 2008 yılında Profesörlük derecelerini aldı. Halen Hacettepe Üniversitesi Tıbbi Genetik Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi olan Dr. Akarsu 2000 yılından bu yana Gen Haritalama Laboratuvarını yönetmektedir.

Uğraşı alanları, hastalıklara neden olan yeni gen keşifleri ve genom bilimidir. Farklı kafa ve yüz malformasyonları ve göz hastalıkları alanında çok sayıda hastalığa neden olan genlerin bulunmasını sağlamıştır. Projeleri TÜBİTAK, NIH ve AB gibi saygın kurumlarca desteklenmiştir. Yayınlarına 3000'den çok atıf yapılmış olup H faktörü 29'dur. Avrupa Genetik Topluluğu Yönetim Kurulu üyeliğine Türkiye'den seçilen ilk üyedir. *Molecular Genetics and Genomic Medicine* dergisi Editörler Kurulu üyesidir. HÜTF Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı da yapan Dr. Akarsu'nun çalışmaları Türkiye Gazeteciler Cemiyeti 35. Sedat Simavi Ödülü ve Hacettepe Üniversitesi 2016 yılı Bilim Ödülüne layık görülmüştür.

MD: Sayın Hocam, öncelikle bizimle görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Genetik alanında kendinizi nerede konumlandığınızı öğrenebilir miyiz?

NA: Ben 1994 yılından beri aktif olarak sadece hastalıklara neden olan yeni genleri buluyorum. Sistematik rutin genetik tanı ile ilgili olarak çalışmıyorum. Onun için ben kendimi tam olarak genetik araştırma alanında tanımlıyorum.

MD: Peki kendinizi genetik araştırmaların içinde nerede tanımlıyorsunuz?

NA: İnsan genom projesi 1988 yılında başlangıç almıştır. 1985'te projenin alt yapı çalışmaları başladı, 88'den sonra devam etti. Benim genetik asistanlığına başlamam 1988 yılıdır. Kısaca kariyerim insan genom projesi ile eş çizgide evrildi ve olgunlaştı. İnsan genom projesinin NIH üzerinden asıl hızlandığı sıralarda 1994-96 yılları arasında ABD'de bu metodolojiyi doğrudan çalışma şansını elde ettim. Alanın yaşadığı tüm etik sorunlara ve çözümlere yerinde bizzat şahit oldum. Ondan sonra da sadece gen haritalama ve genom bilim ile ilgili çalıştığım için bütün gelişmelerde içerisinde kaldım. Türkiye'de ilk kez Hacettepe Üniversitesi bünyesinde, sistemik gen haritalama laboratuvarını kurma şansım oldu. Hacettepe'nin hem alt yapı olanakları hem de yeniliklere açık oluşu çok iyiydi bu açıdan, Türkiye'de gen haritalama ve gen bulma açısından bir çalışma yokken, bunları başlatma, yürütme ve yayma şansını elde ettim. Hacettepe Üniversitesi bu alanda öncüdür. Hacettepe'de ilk geni bulmamız 96-97 yılıdır. O zamana kadar sadece yurt dışına örnek göndermek şeklinde gen keşifleri çalışmalarının bir parçası olunuyordu. Bu nedenle ben kendimi genetik araştırma alanında çok iyi bir yerde görüyorum. İstedğim, ilgilendiğim ve sevdiğim alanın öncülerinden birisi olma şansını elde ettim, bu alanda eğitim verdim, rekabetçi çalışmalardan başarı ile çıkmayı becerebildim. Çalışmalarımın gerçekten gurur duyuyorum.

MD. Genetik araştırma alanında yaşanan etik sorunlarla ilgili neler söylemek istersiniz?

NA: Genetik araştırma çok geniş bir başlık. Gen haritalama ve gen keşiflerine odaklanacak olursak, bu çalışmalarda etik problemlerin asıl nedeni **teknolojinin çok hızlı gelişmesi, rekabetin yüksek oluşudur.** Bu durum;

1-) Bireyin mahremiyetinin sıklıkla ihlal edilmesine neden olur. Gen keşiflerinde hızlı olmak ve başkasından önce buluşu yayınlamak kritik öneme sahiptir. Analizlere yetecek güçte uygun aile bireylerini bulmuşsanız aydınlatılmış onamlar imzalatırılmaz, kişilerin hayır demeleri dikkate alınmaz, çocuk hakları umurunuzda

olmaz, hastalığına tanı koymak için bir kliniğe giden hasta ve bu durumdan hiç haberi olmayan ailesi bir anda araştırma materyali haline gelir. Tüm genom bilgileri veri bankalarına eklenir, kişilerin hastalığı ile hiçbir ilgisi olmayan genom değişikliklerinin peşine düşülür, sadece o genom değişikliği ile doğmuş oldukları için bireyler taciz edilir, farklı laboratuvar ve pahalı görüntüleme tetkiklerini yaptırmaya zorlanırlar, defalarca hastanelere çağırılırlar yol/konaklama giderleri ödenmez, onayları olmasa bile gazete haberlerine konu olurlar.

2-) Genetik Araştırma/Genetik Tanı arasındaki sınırlar belirgin değildir. Genetik araştırmalarda tanı ve araştırma iç içe geçmiş durumdadır. Henüz tanı standartları oluşmamış testler ücret karşılığı tanı olarak verilmekte, henüz araştırma aşamasında olan çalışmalar sonuçları dahi belli olmadan tanı kapsamına alınabilmektedir. In vitro fertilizasyon tekniklerinde embriyo seçiminden başlayarak doğum öncesi, doğum sonrası, henüz semptomlar ortaya çıkmadan, ya da hastalıklara yatkınlık yapan durumların belirlenmesinde genom teknolojileri kullanılmakta, çağdaş teknolojiler kullanıyoruz denilerek yeni doğan ve taşıyıcı taramalarında kullanılması tartışılmaktadır. Bireyin embriyodan başlayarak kendisini, ailesini, henüz doğmamış çocuklarını ilgilendiren bu “**hayli genişletilmiş tanı**” kapsamının sınırları belli değildir. Ülkemizde bu açıdan durum daha korkunçtur. Ülkemizde tüm genetik çalışmaların bedelini hastalara ödetmek gibi yayın bir uygulama gelişmiştir. Genetik dernekleri bu konunun tartışılmasına dahi izin vermemektedirler.

3-) Genom verisini toplayanlar, işleyen ve paylaşanlar için standartlar belirlenmemiştir. Tüm genom verisinin anlamlı bir hale gelebilmesi için klinik bilgiler, akrabalık bilgileri, ailedeki diğer bireylere ait bilgiler ve en önemlisi toplum gen havuzuna ait bilgilere ihtiyaç vardır. Genom projeleri söz konusu olduğunda tıp artık hekimin karar verici olduğu noktadan uzaklaşmaktadır. Büyük veri eldesi, veri işlenmesi, paylaşılması ve veri idaresi gerektirir. Özellikle yazılımcılar ve yazılım şirketleri alanın kaçınılmaz partnerleridir. Ancak bu grup için genom verisi sadece bir veri tipidir ve arkasında insan oluşu pek de önemli değildir. Büyük verinin nasıl toplanacağı, nasıl kullanıma sokulacağı, ne kadar para kazanılacağı, diğer şirketlere nasıl üstünlük sağlanacağı gibi ticari kaygılar maalesef ki çıkan bilginin birey ve ailelerine nasıl sıkıntılar yaşatacağından daha önemli hale gelmiştir. “**Kişiyi özgü tıp**” gibi havalı terimlerin ardına saklanıp web tabanlı servis verilmekte kesinlikle tanı değeri olmayan /ya da olup olmadığı belli olmayan sonuçlar doğrudan hastalara iletilmektedir. **Müşteriye doğrudan servis (Direct to Consumer Genetic Testing-DTC)** olarak adlandırılan bu uygulamada genetik danışmanlık aşaması yoktur. İnternet üzerinden tüp yollanıp kan toplanmakta, şirkette analiz edilmekte

ve kişilere hangi hastalıklara sahip oldukları, hangi hastalıkları geliştirecekleri, bildirilmekte sağlık reçeteleri düzenlenmektedir. Son yıllarda Amerika’da FDA tarafından bu şirketlerin faaliyetlerine sınırlama getirilmekle beraber farklı ülkelerde hala hizmet vermektedirler. Üstelik ülkemiz dahil pek çok sağlık sisteminde bu şirketlerin nasıl denetleneceği, kişiler zarar görürse ne yapılacağı hiç belli değildir.

4-) Araştırma ve Yayın Etiği Kuralları tamamen ihlal edilmektedir. Bilim merak etmekle başlar, analiz, sentez ve yapılabilirlikle devam eder. Gen keşiflerinde ise genellikle bu süreci izleyecek vakit yoktur. Doğru aileye ulaşan, yüksek teknolojiyi kullanan ve üniversitelerinin gücünü kullanarak hızla yayın şansı alabilen, rakip yayınları durdurabilen kurumlar ön plana geçmektedir. Bilgi hırsızlığı en üst düzeydedir. Araştırma ekibi kavramı sarsılmıştır. Örnekler birden fazla laboratuvara gönderilir, hızlı yayın yapanın ekibinde yer almaya çalışılır. Bu durum sıklıkla araştırmacıların ve üniversitelerin farklı etik tartışmaların içinde kalmalarına yol açar, yayınlar geri çekilir. Laboratuvarlardan, patent ofislerinden bilgi çalındığına defalarca şahit oldum. Öğrenciler özellikle hedeftedir. Gen keşfine giden yolun belli jargonu, konuşma dili vardır. Doktora öğrencilerinin, genç araştırmacıların buna adapte olması gerekir. Ama bunu da şu anda iletişim alanındaki hızlı gelişme nedeniyle kaybetmiş durumdayız. Öğrencilere bunun önemini anlatabilme şansımız yok. Şu anda veriler internet aracılığı ile hatta mesajlaşmalar yolu ile başka bir laboratuvara gönderilebiliyor. Laboratuvar defterleri tutulmuyor. Rekabete dayalı işlemlerde ispat gerekir. Arşivleme, veri kaydı tutulması esastır. Bunlar öğretim üyeleri tarafından da bilinmiyor. Çünkü rekabetçi iş yapan yok Türkiye’de. Ama gen haritalama çok rekabetçi bir iştir. Gen keşfi yapacağım derken bir anda kendinizi ulusal/uluslararası farklı hukuki ve etik tartışmaların içinde bulabilirsiniz.

Bu süreçte güçlü akademik kurulları olmayan, güçlü etik kurulları, güçlü akademik alt yapısı olmayan üniversiteler kaybetmeye mahkûmdur. Ülkemizde alt yapı denilince genellikle alet, laboratuvar alanı gibi konular anlaşıyor ve “araştırma yönetimi ve yapılabilirlik” konusunda gerekli olan alt yapı genellikle ihmal ediliyor. Keza ülkemiz üniversiteleri yıllarca sadece yurt dışına materyal gönderme şeklinde gen keşiflerine katılabiliştir. Alt yapı ve eğitim alanındaki bütün gelişmelere rağmen hala da bu yöntem çok yaygındır. Ülkemizde “sorumlu araştırmacı (corresponding author)” olmanın önemi anlaşılmadığı, ödüllendirilmediği ve bu alanda çıkacak sorunlarda üniversitemiz mücadeleye pek gönüllü olmadıkları için araştırmacılar yurt dışı araştırmacıların sorumluluğunda çalışmalara dahil olmayı bunu kendi başarıları gibi yükseltmelerde kullanmayı tercih etmektedir. Bu sayede kolay bir şekilde yüksek etki

faktörlü dergilerde yayınlanan makalelerde yazarlık hakkı alabilmektedirler. Aynı zamanda çabucak çıkan yayınlarla akademik yükseltme almakta, ödüller kazanmaktadırlar. Bilim camiası içinde saygınlıkları olmaktadır. Ancak bu çalışmaların ülkemizdeki bilime çok bir katkısı yoktur. Bu şekilde yapılan yayınların tüm kredisi sorumlu araştırmacı olarak yer alan araştırmacının kurumuna gider. Üstelik bu tip yayınlar kanser gibi çoğaldığı ve denetlenmediği için üniversitelerimiz uluslararası alanda bir türlü istenen saygınlığı kazanamamaktadır.

Gen keşfi yapabilmemiz için sadece tespit etmeniz yetmez, genin fonksiyonunu ispatlanmanız lazım, farklı uzmanlık alanlarından yetkin araştırmacılarla çalışmanız lazım. Gen haritalama rekabet ve ortaklık kavramlarının iç içe geçtiği bir alandır. Ortaklıklar hızla rekabete, rekabetler hızla ortaklığa dönüşür. Birden fazla grubun beklentilerini, katkılarını, rol dağılımlarını gözetken, bu konsorsiyumu idare edebilecek kişiler, bu alanda deneyimli “sorumlu araştırmacılar”dır. Eş katkılı birinci ve son isim uygulaması gen keşifleri çalışmalarında yaygın bir uygulamadır ancak ülkemizde çok bilinmemekte, yükseltme kriterleri içinde yer almamaktadır. Bu nedenle basit kriter telaşlarına takılanlar gen bulamazlar, bulsa da kısır tartışmalara açılım getirmediikleri sürece bu alanın önde gelen dergilerinde yayın yapamazlar. Kısaca ülkenin dinamikleri gen keşiflerini özendirecek bir nitelik arz etmemektedir.

MD: Sayın hocam bu konularla ilgili çözüm önerileriniz neler olabilir?

NA: Her şeyden önce üniversitenin araştırmacılarına güvenmesi ve rekabetçi çalışmalara girmeyi desteklemesi, bunların yaratacağı sorunlardan korkmaması lazım. Hacettepe Üniversitesi hep lider, önder olmaktan söz ediyor ancak özellikle uluslararası ekiplere karşı “bu benim hakkım” tartışmasını yapmaktan genellikle kaçıyor ve onların dediklerini kanun gibi benimsemeyi tercih ediyor. Araştırmalarda önemli bir şey bulunmazsa genellikle bir sorun çıkmaz ancak kritik bir keşfe imza attıysan mutlaka tartışma çıktığını görürsün. Rekabet büyük olduğunda ilk saldırı etik alanından gelir. Dergi editörlerinin de ihtilaf durumunda çözüm arayışına geçtiği ilk kurum etik kurul yapılanmalarıdır. Bu nedenle etik kurulların ne yaptığını bilmesi, çatışma durumunda onay verdiği araştırma protokolünün arkasında durması gerekir. Ancak bizde en son hatırlanan kurum genellikle Etik Kurullar oluyor. Araştırmacılar etik kurul inceleme ve değerlendirmesinin ne anlama geldiğini pek bilmiyorlar. Bunu bürokratik bir izin zannediyorlar ve genellikle beklenti “Çabucak bir şeyler yazalım ve çabuk onay alalım” şeklinde. Gen keşiflerinde bu tip yaklaşımlar felaket getirir. Oysa ki Etik kurullar bürokratik izin veren yerler

değildir. Etik kurullar protokol onayı veren birimlerdir. Araştırmacıların beyanını değerlendirir ve araştırmacıların beyana uyup uymadıklarını denetlerler. Kararlarını oluştururken araştırma protokolünün bilimsel ve etik yönden değerlendirilmesi, araştırmanın tasarımı, gönüllülerin araştırmaya dâhil edilme/dışlanma kriterleri, gönüllülerin bilgilendirilmesinde kullanılan yöntem, veri analizi, bütçe, gönüllü haklarının riske atılıp atılmayacağı, araştırmacıların uygunluğu, olası çıkar çatışmaları, araştırma yapılacak yerlerin yeterliliği, idari izinlerin tamamlanma durumu gibi konulara dikkat ederler. Etik Kurul izni tek seferlik onaydan ibaret olmayıp araştırma süresince de araştırmacıların her türlü protokol/araştırmacı/zamanlama değişikliklerini içeren dinamik bir değerlendirme /izleme/denetleme sürecini gerektirir.

Bu nedenle etik kurul onayları aslında çalışmanın “sigortası” gibidir. Etik kurullar üniversitenin yüzüdür. Ne yaptıklarını bilmiyorlarsa üniversite için felakettir. Tamamen bilimsel alandan dışlanırsınız. Bazen kolaylık olsun diye başka kurumlardan etik onay almaya çalışan araştırmacılar görüyorum. Üniversitelerinde etik kurul olmadığı için oraya buraya başvuran araştırmacılar da görmekteyim. Bunun uluslararası alanda bir karşılığı yoktur. Kendi kurumundan araştırma onayı tamamlayamayan bir araştırmacının yaptığı daima şüphe ile karşılanır. Rekabetçi bir alanda ise araştırmanın sorumluluğunu yüklenmek açısından hiç şansı olmaz. Kendi kurumunun tanımadığı bir araştırmacıya diğerleri neden güvensin?...

MD: Uluslararası uyum açısından üniversitelerde ayrı bir araştırma değerlendirme komisyonu (Institutional Review Board; IRB) olması gerektiğini düşünüyor musunuz?

NA: Ben üniversitelerin araştırmaları bağımsız olarak kendi bünyesi içinde değerlendirmenin bu açıdan kurumsal değerlendirme kurullarının olması gerektiğine inanan birisiyim. Kurul tüm araştırmaları protokol açısından değerlendirir, özellikle insanlar üzerinde müdahale gerektirenler kanunlarımız ve Türkiye’nin imza attığı uluslararası kurallar gereği Klinik Araştırmalar Etik Kuruluna yönlendirilir. Ancak “Üniversite Araştırma Değerlendirme Kurulu” ifadesini toplumun diğer katmanlarına anlatmak zor. Her türlü çalışma “etik kurul” iznine bağlanmış durumda. Bunun dışındaki başlıklarla gelen onaylar gerek TÜBİTAK, gerek atama yükseltmelerde YÖK nezdinde, gerekse kurum onayları alınırken hep şüphe ile yaklaşılacak onaylar oluyor. Bu nedenle araştırmacıların zarar görmemesi için onaylarda “Etik Kurul” ibaresinin tutulmasından yanayım. Kaldı ki İyi Klinik Uygulamalar kapsamında bir araştırmanın bilimsel niteliği olmadıkça insanlar üzerinde uygulanması da etik olarak kabul edilmiyor. Bu nedenle mevcut durumda Etik Kurullar zaten “araştırma

protokollerini” de değerlendiren yerler oluyorlar.

MD: Sayın hocam önerilerinizi araştırmacıların çalıştıkları alanla ilgili etik sorunların farkında olmaları, üniversitelerin rekabetçi çalışmalarda liderliği yakalayabilmek için teknik alt yapıyı geliştirmeye verdikleri önem kadar “araştırma yönetimi ve yapılabilirlik” alanına da önem vermesi, etik kurulların bunun önemli bir parçası olduğunun bilinmesi şeklinde özetleyebilir miyiz?

NA: Evet

MD: Teşekkür ederiz hocam.

GEZİ YAZILARI

A Day at CERN, an incredible experience!

Çağrı Zeybek Ünsal

Hacettepe University Bioethics Centre Research
Assistant in the Department of History of Medicine and
Bioethics

CERN (the European Organization for Nuclear Research), the worlds largest particle physics laboratory, where the world wide web was invented (1989) is located in the border of France and Switzerland near Geneva. There have been studies and experiments on improving the understanding of the universe, studying the components of matter by more than ten thousand physicists, engineers and technicians. As a PhD candidate who has a law background seeking bioethics at the Hacettepe University Faculty of Medicine, I had the chance to spend a day at CERN during the Safer Nano Design and Law program organized by ESI (European Scientific Institute), Archamps. The program at ESI was a multidisciplinary and an international education program for scientists, lawyers and business marketers organized by the ESI which was founded by a group of researchers from CERN 25 years ago. The program was consisted of three modules including, “advanced methods in nano safety”, “business developmentinnovation-entrepreneurship” and “law and guidance” and a visit to CERN.

We had the opportunity to see the prototype of the 27 kilometer Large Hadron Collider (LHC), the world's largest particle accelerator which creates particle collisions at close to the speed of light. During our visit, a physicist working at CERN guided us and explained

what has been done since 1959 and currently happening at CERN. It was a great experience I had during my bioethics doctorate program, to be at CERN and see how the conditions of the first moments of the Universe have been examined. When we arrived at CERN we had a brief explanation about the history of CERN and what scientists do following the tour at CERN, prototypes of LHC and the magnet and the real CERN building.

At the end of our tour, they gave us a seminar at that building on knowledge transfer to share that CERN is focused on sharing their knowledge and collaboration between Business Incubation Centers (BICs). CERN has established this knowledge transfer group to share their technology they created with experts in science, technology and industry and to create knowhow. There are 22 member states collaborating and Turkey is an associate member of CERN. As a result of being an associate member of CERN, scientists can become members of the CERN staff, and participate in CERN's training and career development programme as well as attending CERN Council. However, there is no company from Turkey in the network of Business Incubation Centers (BICs) where there are ten entrepreneurs from Norway, United Kingdom, The Netherlands and so on.

It should be also stressed that there are efforts on building bridges between the public and scientific communities as well as parliamentary and scientific communities. Furthermore, the world's first permanent international political organization the Inter-parliamentary Union (IPU), had invited the Director General of CERN. The mission of this organization has changed over time from providing arbitration of conflicts among nations to promote democracy and interparliamentary dialogue. Accordingly, a cooperation agreement has signed between CERN and IPU in order to promote science and its potential for society among parliamentarians.

In the light of all efforts mentioned above, it seems that science will be more integrated into governance in the future. In addition to that, it is apparent that science has been promoted and cooperation is needed all around the world for equitable sharing for benefits especially among developed and developing countries. In order to develop dialogue between nations, solidarity and cooperation has to be respected and improved as mentioned in the UNESCO Universal Declaration on Bioethics and Human Rights-2005 (Article 13). Besides, the number of interdisciplinary projects that bring together people from different academic backgrounds have to be increased to ensure each discipline understands the other fields and terminologies which shapes the society.

P.S. CERN will open the collider for underground visit to public for two days during the long technical shut down on 14th and 15th of September 2019.

Büyükkada'ya Yolculuk

Belkıs Birden

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi

Telaşı ve koşturmacayı geride bırakıyorsanız, yolculuk her zaman güzeldir aslında. Büyükkada yolculuğu size, geride bıraktığınız şehrin karşısında bambaşka bir görünüşle yeni bir yol sunabilir. Bu yolculukta kendi duyu, duygu ve düşüncelerinize odaklanmayı deneyebilirsiniz.

Yaz aylarında Adalar vapurundan iner inmez denizden karaya geçişin etkisiyle sıcak havayı hissedersiniz öncelikle ve kendinizi kalabalık bir topluluğun ortasında bulursunuz. Yavaş yavaş yürümeye başlarsınız çevrenizdeki insanlarla. Zamanla herkes farklı bir yöne dağılmaya başlayacaktır. Hediyecek eşya satan *dükkânları*, kafe ve restoranları geçerken yanınızdan bir fayton mutlaka geçecektir. Bu anda şöyle bir bakarsınız önce atlara sonra faytonun sürücüsüne ve faytona binen insanlara. Ve içinizden şöyle konuşabilirsiniz: 'Acaba bu sıcakta atlar rahat koşabiliyor mu? İki at taşıdıkları onca yükü nasıl hissediyorlar peki ya şimdi? Acıkmış, susamış ya da yorulmuş olabilirler mi?' dersiniz.

Sonra başka bir faytonun içine takılır gözleriniz ve bir çocuk görürsünüz elinde dondurasıyla. Ailesiyle birlikte faytonda oturan çocuk, çok tatlı gözükür bir an size. Ardından yine başka bir fayton geçerken atların birisi yana doğru eğilmiştir ve zorlanıyordur hareketlerinde, anlarsınız, fayton sürücüsünün her bir

hamlesiyle. Diğerlerinde de aynı manzarayı gördükçe kanaat getirebilirsiniz çocukların faytona binmeseler de bir dondurmaya ya da sevdikleriyle mutlu olabileceğine.

Yürüdükçe Büyükkada'da size 'şimdi orda olmak vardı' dedirten evleri görür ve incelersiniz. Evlerin önündeki pembe çiçekleri, incir kokan ağaçları, yokuşlu sokakları ve yollarda uyuyan kedileri fark edersiniz. Dikkatinizi kaldırımların dışına kadar taşmış ağaçlar da çekebilir. Yeşilliği ile göz alıcı Ada'nın bu özelliği yerel halkı tarafından da 'kıymetli' kabul edildiğini anlatır size. Kedilerin size aldırış etmeden sokaklarda uyumaları bir başka özellik gibidir Ada için. Genelde şehirde kediler, yabancı insanlardan uzak durma eğilimindeyken, Ada'da durum biraz daha farklıdır. Sanki doğa-insan ve hayvanlar arasında bir birlik vardır orada.

Büyükkada Tabiat Parkı yürümekten yorulduğunuzda güzel bir mola yeri olabilir. Alanda bulunan masalarda biraz oturup, deniz manzarasını seyredebilir ve dinlenebilirsiniz. Ardından alandaki eski taş merdivenlerden deniz seviyesine dikkatlice inebilirsiniz. Aşağısı daha bir farklıdır; farklı tür deniz kabuklarını, martı yavrularını ve kertenkeleleri gözlemleyebilirsiniz oturduğunuz yerden.

Ada'dan dönüş zamanı yaklaştıkça içinizde oluşan bir daha gelme isteğiyle yürürsünüz iskeleye doğru. Büyükkada sizin için gerçekten 'büyük' olmuştur artık. Doğaya ve hayvanlara karşı sevginiz, koruma içgüdünüz yoğunlaşabilir o anda. Kendinizle, çevrenizle ve doğayla olan iletişiminizi hatırlayabilir; daha samimi, nazik ve saygılı olmayı hatırlayabilirsiniz bu yolculukla. Kim bilir unutsak veya kaybetsek de bazı şeyleri hatırlayabilir ve yeniden kazanabiliriz. Değil mi?

ANI YAZILARI

O benim babam

Ahmet Nacar

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

Babamdan geriye kalan bir anı var şu an elimde. Bir patoloji preparatı, biri büyük biri küçük iki cam arasında 4-5 mikron kalınlığında bir akciğer dokusu. Babamın akciğerine dolan sıvıdan hazırlanan mikroskopik numune. Babamın toprağa vermediğimiz parçası. Ciğerinden bir parça. Biz evlatlarından bir parça. 60 senelik bir hayat sıkışmış bu iki cam arasına. Kırmızı pembe renkli iki küçük doku. Ve kapkara kocaman bir boşluk şimdi.

Neler sığmamış ki bu iki cam arasına? Baba bu. Sığınağımız, gölgemiz, dayanağımız, sevincimiz, yuvamızın sıcaklığı. Şimdilerde ise gözyaşının ve burnumun direğini sızım sızım sızlatan yokluğun adı.

İki cam arasında babamın akciğerinden bir kesit. Onun yaşamından, bizim yaşamamızdan bir kesit. Yaklaşan acıların habercisi, uykusuz ve ağrılı gecelerin, zehir gibi ilaçların, anlaşılamamanın, kimsenin görmediği an ve yerlerde dökülecek gözyaşlarının, özlemin, helallik almak için en uygun zamanı kollamanın, bir an önce "seni seviyorum" deme telaşının, bir tebessümünün ve iştahla yiyeceği iki lokmanın meğer dünyanın en kıymetli şeyleri olduğunu yakında anlayacak olmanın, kaybetme korkusunun, baba oğul yerine hasta hasta yakını olmanın, fiyaskoların, hor görülmelerin, kapılarda bekletilmelerin, bıkmış bakışların, bir hekim olarak yaşayacağım hayret ve hayal kırıklıklarının, ve çaresizliğin...

İki cam arasında kaderimiz. Çelik gibi sert ve zindan gibi karanlık. Ümitlerimiz kelepçeli, anılar kapı dışarı. An bu an. Hücrelerle birlikte alıkonmuş, kollarından ve bacaklarından çarmıha gerilmiş sanki zaman. İki cam arasında mumyalanmış yaşam. Lam lam değil tabut sanki. Çalış çabala ama nafile. Hiç vermedi aman ve tükendi zaman iki cam arasında. Babamı yitirdik iki cam arasında. İki küçük doku ondan geriye kalan. Ve toplarken anılarını dünyamdan sıkıştırdım kaldım şimdi iki cam arasında.

Ve siz sevgili meslektaşlarım! İki cam deyip geçmeyin. Mikroskopta gördüğünüz yalnızca birkaç hücre değil kocaman bir yaşam. O sadece bir cam değil, aynı zamanda bir can.

O benim babam.

Bir Anı: Kadına Dair Ne Yapılacaksa Yapalım

Arif Hüdai Köken

Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Etik AD

Tıp fakültesinden mezun olmuştum. Kırsal bir bölgede hekim olarak görevime başlamıştım. İlk göreve başladığım yerde gebe kadınların takibini de yapıyordum. İçlerinde öyle bir kadın vardı ki gebelik şüphesi ile ilk geldiğinde dikkatimi çok çekmişti. Naif ve masum duruşu sanki tüm dikkatleri üzerine topluyor, insana yakışan tüm güzellikleri görüyormuşçasına bir iç huzur yaratıyordu. Diğer gebe kadınlar da vardı ama bu kadın farklı görünüyordu gözüme sanki. Kontrollerine bazen yalnız, bazen kendisine destek olan kadın akrabalarıyla geliyordu. Çocuğu ile kontrole geldiği zamanda ise gözlerinin içinden çocuğuna doğru sevginin aktığını görmemek mümkün değildi. Kadının etrafına yaydığı sevgi duygusu çok etkileyiciydi.

Yaptığım her bir kontrolde kadını biraz daha fazla tanıma şansı yakalıyordum. Kadın hakkında bende oluşan kanaat ise hafif bir zekâ geriliği olduğu ancak gündelik yaşamını olumsuz etkileyecek düzeyde bir patoloji olmadığı yönündeydi. Aile olarak sorunlu bir aileye benzemiyordu ve desteklemeye çalışıyor gibiydi. Gebeliğin sonlarına doğru yaklaştığımızda beklenen doğum tarihinden bir hafta önce yaklaşık iki saat mesafede il merkezinde kadın doğum hastanesine daha güvenli bir şekilde doğum yapması için ambulans aracığı ile göndermeyi teklif ettim. Sağlık bakanlığının yaptığı "Misafir Anne" uygulaması kapsamında olan bu uygulama, bebek ölümlerini azaltmak ve güvenli doğum gerçekleştirmek için merkezden uzak olan yerleşim yerlerinde yaşayan anne adayları için yapıldığını bölge halkı da biliyordu. Bu rağmen şaşırtıcı bir şekilde diğer çocuğunu yalnız bırakamayacağını ve çocuğu olmadan gitmek istemediğini belirtti. Kadın doğum hastanesinin prosedürü gereği doğum yapacak kadın ile birlikte yalnızca bir tane refakatçinin bulunmasına izin veriliyordu. Dolayısıyla kadını diğer çocuğu ile hastaneye sevk etmek güç hale gelmişti.

Çocuğu olmadan gitmemekte kararlıydı. Bunun üzerine hastane yetkilileri ile temas sağlayıp diğer çocuğu da refakatçi ile hastanede birlikte hastanede bulunmasına karşı tutumlarını sorguladım. İki yaşındaki çocuğun hastane ortamında enfeksiyon tehlikesinin de bulunduğu ve bu açıdan kabul edilemeyeceği belirtildi. Kadının yakınlarının da ısrarına rağmen gitmeye ikna edemedik kadını. Artık doğum eyleminin başlamasını beklemekten başka çaremiz kalmamıştı.

Editör: Prof. Dr. Nüket Örnek Büken

Dr. Öğr. Üyesi Önder İlgili
Dr. Öğretim Üyesi Müge Demir
Öğr. Gör. Dr. Şükrü Keleş
Ar. Gör. Çağrı Zeybek Ünsal

Contact/İletişim

Hacettepe University Faculty of Medicine
Department of Medical History and Ethics,

06100 Sıhhiye/Ankara TURKEY

Tel: +90 (312) 305 43 61
E-posta: deontoloji@hacettepe.edu.tr

URL:

Hacettepe University Faculty of Medicine
Department of Medical History and Ethics:

<http://www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/>

Turkey Unit of UNESCO Chair in Bioethics (Haifa):

<http://www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/unescobiyoetik/tanitim.php>

Hacettepe University Center for Bioethics:

<http://www.hubam.hacettepe.edu.tr/>

Bir gün sabaha karşı sancı ile geldi. Yanında yine çocuğu ve diğer yardımsever yakınları bulunmaktaydı. Muayenesini yaptıktan sonra sevk etmeye karar verdim. Sevk edilirken yine çocuğunun yanında olmasını istedi. Bu sefer yakınları daha baskın bir şekilde davranarak çocuğunu merak etmemesini söylediler ve bir refakatçi ile doğuma gitmeye ikna ettiler. Neyse ki doğum eyleminin henüz başında kadın gelmişti ve güvenli bir şekilde doğum yapacağı merkeze yetiştirecektik. Neticede öyle de oldu ve miadında doğumunun hem anne hem de bebek açısından sağlıklı bir şekilde gerçekleştiğini öğrendik. İçimiz rahatlamıştı.

Doğumundan yaklaşık bir hafta sonra kucağında yeni bebeğini kontrole getirmişti. Bebeği muayene etmek için sadece annesiyle birlikte odaya aldım. Kadın da çok mutluydu. Bebeği önce severek muayene etmeye başlamak istedim. Çok sağlıklı görünüyordu ve ismini sordum. Kadın düşündü önce, bir hafta önce doğmuş bebeğinin ismini hatırlayamadı. Çok şaşırılmışım. Nüfus cüzdanının çıkarılıp çıkarılmadığını sorduğumda bilmediğini söyledi. Bebeği takip listesine kaydetmem için kimlik bilgileri gerekiyordu. Dışarıda babasını çağırdım ve kimliğini sorduğumda hemen çıkardı verdi. Bebeği muayene ederken aynı zamanda bir taraftan kadının davranışlarını da gözlemliyordum. Gebelik takibine geldiği günlerden farklı değildi. Sevgi ile bebeğine bakıyor sorularına her zamanki gibi cevap veriyordu. Doğum sonrası ruhsal patoloji belirtisi de görünmüyordu kadında.

Peki, nasıl oluyor da bir hafta önce doğan bebeğinin ismini hatırlamıyordu? Bunun üzerine kadının kocası ve kontrole birlikte gelen diğer kadın akrabası ile konuştum ve anlamaya çalıştım. Aldığım cevap daha da kaygılandırdı beni, “Biraz saf biri ama sevgi dolu birisi” dediler. Şüphelendiğim zekâ geriliğini sanki aile bireyleri doğruluyor gibiydi. Doğum yaptığını öğrendiğim gün içim rahatlamıştı, ancak ailenin verdiği cevaptan sonra ise bu rahatlık kalmamıştı artık içimde. Sonuç olarak aile yakınlarının desteği ile çocuk büyütme çalışan bir kadın olduğu fikri daha da ağır bastı artık. İçimde bu sefer de kaygılar başlamıştı kadın ve çocuklar ile ilgili olarak. Annelik sorumluluğuna destek olan şimdilik yakınları vardı bu kadının. Ya desteği çekerlerse ya da bir şekilde destek alma imkânı ortadan kalksa ne olacaktı? Çok düşündürmeye başladı bu sorular gerçekten.

Kaygılarım artık sadece bu kadınla ilgili kalmadı. Acaba bölgede, bu şekilde olan başka kadınlar var mıydı? Her gelen kadına bu gözle bakmadan edemiyordum. Çocuklu ya da çocuksuz her kadın hastam geldiğinde “kadına dair ne yapılacaksa yapalım” düşüncesiyle hareket etmeye başlamıştım. Meslek ahlakımız da zaten kadını görmemiz gerektiğini söylemiyor mu?